

STJECANJE DOBARA

Nikola ŠKALABRIN, Đakovo

Sažetak

Prvi kanon Knjige V. Zakonika kanonskoga prava, koja nosi naslov *Vremenita crkvena dobra*, spominje u vezi s tim dobrima četiri glagola: stjecati, posjedovati, upravljati i otuđivati (kan. 1254, § 1). Autor se u ovom članku bavi prvim glagolom, obrađujući različite aspekte 14 kanona Naslova I. *Stjecanje dobara*, Knjige V. spomenutoga Zakonika (kan. 1259-1272). U navedenim se kanonima nalaze odredbe o raznim načinima stjecanja dobara: prirođeno pravo Crkve, pravo i obveza vjernika, zamoljeni prilozi, umjereni namet, pristojbe, prilozi, milodari, darovi, zastara i nadarbine. Unatoč tako velikoj raznolikosti pojmova svi se oni odnose na stjecanje dobara ili, drugim riječima, na financiranje Crkve. Radi se o načelima i načinima koji se u kanonskom pravu predviđaju kao izvori primitaka imovinskoga prava Crkve.

Autor je svoj prikaz stjecanja dobara podijelio na četiri dijela: 1. Opća načela; 2. Izvori stjecanja javnoga prava; 3. Izvori stjecanja privatnoga prava; 4. Reforma nadarbinskog sustava.

Ključne riječi: stjecanje dobara, prirođeno pravo Crkve, pravo i obveza vjernika, pristojbe, prilozi, darovi, zastara i nadarbina.

Uvod

Da specificira pravo Crkve na vremenita dobra kan. 1254, § 1 stavlja na prvo mjesto pravo na njihovo stjecanje. Isto ponavlja i kan. 1255. U stvari, druge specifikacije, kao što su zadržavanje, upravljanje i otuđivanje, ovise o prvoj specifikaciji, premda stjecanje ne donosi sa sobom automatski i pravo na zadržavanje, to jest pravo na prisvajanje stečene stvari. Doista, i Zakonik koji je na snazi spominje mogućnost postojanja prava na stjecanje, ali ne i prava na zadržavanje stvari. Tako kan. 668, § 3 određuje: »Što god redovnik stječe vlastitim trudom ili radi ustanove, stječe ustanovi ...«. Kan. 634, § 1 dok potvrđuje da su ustanove, pokrajine i kuće po samom pravu sposobne stjecati, posjedovati, upravljati, i otuđivati vremenita dobra, precizira i to da konstitucije mogu odrediti i drukčije, isključujući ili ograničavajući to pravo, tako da je moguće da se može steći, ali ne i posjedovati neka stvar. Ipak, imajući u vidu tu mogućnost, opće je načelo određeno u kan. 1256 da vlasništvo dobara pripada onoj pravnoj osobi koja je ta dobra zakonito

stekla. Prema tome, pravu na stjecanje odgovara pravo na posjedovanje, pravo na prisvajanje zakonito stečene stvari.¹

Govoreći o stjecanju dobara (*de acquisitione bonorum*) Zakonik s logičkim postupkom proučava prije svega odnos između nekog subjekta i materijalnih dobara. Pod stjecanjem se podrazumijeva da neka određena stvarnost ulazi u posjed neke fizičke ili pravne osobe koja, stoga, postaje njezinim vlasnikom. Drugim riječima, pojmom stjecanja određujemo uzdignuće na naslovnost (titularnost) vremenitih dobara. Iz tog će pripisivanja osnove proizaći potom druge sposobnosti s obzirom na vlastita dobra i vlastitu imovinu: upravljanje, uživanje, raspolaganje i otuđenje.²

U artikuliranju tematike stjecanja dobara govore 4 uvodna kanona (kann. 1259-1262) koji sadrže opća načela globalno promatrajući to pravo Crkve i njegov odnos prema zajednici vjernika.

A. TEMELJNA NAČELA: KANN. 1259-1262

1. Pravo Crkve: kann. 1259-1260

1. Kan. 1259, točno određujući tvrdnju općeg karaktera koja je već formulirana u kan. 1254, § 1, izjavljuje da Crkva – pa stoga, na temelju hermeneutskog preciziranja kan. 1258, svaka crkvena javna pravna osoba – može stjecati vremenita dobra na sve pravedne načine, bilo naravnog bilo pozitivnog prava, kako je to dopušteno i drugima. Zakonodavac s tom odredbom želi odbaciti građanske zakone, koji su nepravedni i ograničavajući prema Crkvi, koji ne priznaju njezino pravo na stjecanje dobara. Stoga, kada ta odredba govori o pravednim načinima pozitivnog prava, ne namjerava jednostavno odbaciti ograničenja koja postavljaju građanski zakoni, nego one diskriminacije učinjene samo prema Crkvi, upravo zato što je Crkva.³

Unatoč pravu Crkve na stjecanje vremenitih dobara, države su ipak to pravo ograničavale. To su činile, ne toliko zbog pravnih, koliko zbog političkih razloga. Naime, država se smatrala prikraćenom u svojim prihodima kada su vremenita dobra prešla u vlasništvo Crkve koja ta dobra više nije otuđivala. Zato su se crkve-

¹ Usp. V. DE PAOLIS, *Acquisto dei beni ecclesiastici (acquisitio bonorum ecclesiasticorum)*, u: *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, a cura di C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, San Paolo, Milano, 1993., str. 3.

² Usp. L. MISTÒ, *I beni temporali della Chiesa* (cann. 1254-1310), u: *AA. VV., Il Diritto nel mistero della Chiesa, III*, a cura del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, PUG, Rim 1992., str. 371-372.

³ Usp. V. DE PAOLIS, *nav. dj.*, str. 4.

na dobra općenito nazivala »mrtva ruka« (*manus mortua*)⁴, jer ih Crkva ne pušta iz svojih ruka kao što ni mrtvac ne pušta predmet iz ruke. Stoga su već od XIII. st. države izdavale posebne, tzv. *amortizacione zakone*⁵, kojima se ograničavalo stjecanje vremenitih dobara od strane Crkve. U Austriji su takvi zakoni izdani već početkom XIV. st., a bili su na snazi do konkordata, to jest do 1855. godine, kojim su konačno svi amortizacioni zakoni stavljeni izvan snage. Kasnije je u Austriji državnim temeljnim zakonom o općim pravima državljana, od 21. prosinca 1867., čl. 6., ponovno usvojeno, da se može zbog razloga javnog dobra putem zakona ograničiti pravo na stjecanje nekretnina za »mrtvu ruku«.⁶

Kan. 1259 je tumačenje načela naravnoga prava. Njegovo je značenje u tome što ima i danas naroda u kojima se donose zakoni protiv prava Crkve na vremenita dobra a postavljaju se i samovoljna ograničenja. Ta su ograničenja nepravedna i nemaju snagu.⁷

Ne ulazeći u specifikaciju načina naravnog ili pozitivnog prava, bilo građanskoga bilo crkvenoga, uputno je spomenuti da se neki načini smatraju načinima javnoga prava a drugi privatnoga, već prema tome je li temelj prilaza u odnosu na vlast, to jest na višu vlast koja se nameće obvezniku neovisno o njegovoj volji, ili prilazi proizlaze iz voljnog prinosa ili iz nekog ugovornog odnosa slobodno sklopljenog između primatelja i obveznika, snagom takozvane poslovne autonomije.⁸

Neki su načini *izvorni* a drugi *izvedeni*, već prema tome izvire li pravo vlasništva kod subjekta bez postojanja nekog subjekta od kojeg se prenosi, ili se radi o prenošenju vlasništva s jednog subjekta na drugi.

Neki su načini *opći* a neki *posebni*, već prema tome radi li se o nametnutim porezima bez nekog posebnog naslova, ili na osnovu neke posebne službe izvršene za neke vjernike. Opći se načini dalje dijele na *redovite* i *izvanredne*.

Neki su načini *nutrarnji* a neki *izvanjski*, već prema tome radi li se o stjecanju dobara od drugih crkvenih osoba ili ne.⁹

⁴ Izraz *in mortua manu* (u mrtvoj ruci) označavao je u srednjem vijeku položaj crkvene imovine u tom smislu da se ona mogla samo uvećavati, ali ne i umanjivati otuđenjem (usp. A. ROMAC, *Rječnik latinskih pravnih izraza. Vademecum iuridicum*, Informator, Zagreb, 1992., str. 259).

⁵ Latinska riječ *amortisatio* znači proglašavanje nevažećom neke isprave, a u drugom smislu: rizik da neka imovina prijeđe u vlasništvo Crkve za koju se smatralo da se više ne može natrag dobiti (usp. A. ROMAC, *nav. dj.*, str. 41).

⁶ Usp. I. ROGIĆ, *Imovinsko pravo Katoličke Crkve* (pro manuscripto), Đakovo, 1960., str. 16.

⁷ Usp. V. DE PAOLIS, *De bonis Ecclesiae temporalibus. Adnotationes in Codicem: Liber V.*, Rim, 1986., str. 61-62.

⁸ Usp. M. PETRONCELLI, *Diritto ecclesiastico*, Napoli, 1975., str. 186.

⁹ Usp. V. DE PAOLIS, *Acquisto dei beni ecclesiastici*, str. 4.

Države, na temelju izraženog načela u uvodnom i utemeljujućem kan. 1254 i u naučnim primjedbama koje se iz njega izvlače, trebaju priznati, štiti i promicati to pravo koje, u slučaju Katoličke crkve, postaje specifikacija bazičnog prava vjerske slobode. U vezi s time Deklaracija o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae*, u br. 4, 1-3, izričito kaže:

»Sloboda ili zauzetost od pritiska u vjerskoj stvari koja pripada pojedinim osobama treba da im se priznaje i kad djeluju u zajednici s drugima. Vjerske naime zajednice zahtijeva društvena narav i čovjeka i same religije.

Ovim dakle zajednicama, dokle god se ne vrijeđaju pravedni zahtjevi javnog poretka, pripada po pravu sloboda da sobom upravljaju po vlastitim pravilima, da vrhovno božanstvo štiju javnim kultom, da svoje članove pomažu u vršenju vjerskoga života i podržavaju ih poukom, i da promiču one ustanove u kojima bi članovi surađivali u uređivanju vlastitog života prema svojim vjerskim načelima.

Vjerskim zajednicama isto tako pripada pravo da ne budu sprečavane zakonskim sredstvima ili administrativnom akcijom građanske vlasti u odabiranju, odgajanju, imenovanju i premještanju svojih vlastitih službenika, u saobraćaju s vjerskim poglavarima i zajednicama koje se nalaze u drugim krajevima svijeta, u podizanju vjerskih zgrada te u stjecanju i uživanju prikladnih dobara«.

Kan. 1259 donosi načelnu tvrdnju koja je sadržana u kan. 1499, § 1 prijašnjeg Zakonika. Tom tvrdnjom Crkva pridržava za sebe i za sve pravne osobe, koje u njoj postoje, pravo na stjecanje vremenitih dobara. Država ne smije kršiti to pravo raznim zabranama i ograničenjima, koja bi apsolutno bila samovoljna i nepravedna, vrijeđajući slobodu koja se odnosi na pojedine građane i razne ustanove. U čl. 2. Opće deklaracije o ljudskim pravima na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda od 10. prosinca 1948., izričito se kaže:

»Svakom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti«.¹⁰

Slično kaže i čl. 14. Europske konvencije za zaštitu prava čovjeka i temeljnih sloboda od 4. studenoga 1950.:

»Uživanje prava i sloboda priznatih u ovoj Konvenciji mora se osigurati bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, bogatstvo, rod, ili koja god druga okolnost«.¹¹

¹⁰ J. HRŽENJAK, *Međunarodni i Europski dokumenti o ljudskim pravima. Čovjek i njegove slobode u pravnoj državi*, Informator, Zagreb, 1992., str. 124.

¹¹ J. HRŽENJAK, *nav. dj.*, str. 207.

O zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda govori i Ustav Republike Hrvatske u čl. 14.:

»Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.

Svi su pred zakonom jednaki«.¹²

Načelo je stjecanja imovinskih prava zajamčeno u Ugovoru između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima u čl. 10.:

»1. Crkvene pravne osobe mogu kupovati, posjedovati, koristiti ili otuđivati pokretna i nepokretna dobra te stjecati i otuđivati imovinska prava, prema odredbama kanonskoga prava i zakonodavstva Republike Hrvatske.

2. Pravne osobe iz stavka 1. ovoga članka mogu osnivati zaklade. Djelatnost tih zaklada, s obzirom na građanske učinke, ravna se prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske«.¹³

Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, proglašen 4. srpnja 2002., u čl. 17. propisuje izvore sredstava za djelovanje vjerskih zajednica. To su prihodi od imovine vjerskih zajednica, od dobiti trgovačkih društava kojih su imatelji dionica ili udjela, od obavljanja karitativne, odgojno-obrazovne, kulturne, umjetničke ili druge opće korisne djelatnosti, od prodaje vjerskih izdanja ili suvenira, od pružanja vjerskih usluga, od nasljedstva i darova, od dobrovoljnih priloga (u novcu, uslugama ili radovima) fizičkih i pravnih osoba. Osim toga, vjerskoj se zajednici odobravaju sredstva iz državnog proračuna čija će se godišnja visina određivati ovisno o vrsti i značaju njezinih vjerskih objekata, te o djelovanju vjerske zajednice na odgojno-obrazovnom, socijalnom, zdravstvenom i kulturnom području i njezinom doprinosu nacionalnoj kulturi, kao i humanitarnom i općekorisnom djelovanju vjerske zajednice. Vjerskoj se zajednici može iz državnog proračuna i proračuna jedinica lokalne samouprave i proračuna jedinica područne (regionalne) samouprave dodijeliti i namjenska potpora, osobito za izgradnju i obnovu objekata vjerske zajednice.¹⁴

2. Osim što Crkva može stjecati vremenita dobra na sve pravedne načine, bilo naravnog bilo pozitivnog prava, kako je to dopušteno i drugima, ona ima i pravo

¹² *Ustav Republike Hrvatske*, (Priredio M. Arlović), Narodne Novine, Zagreb, 2001., (Zbirka pravnih propisa: 395), str. 46.

¹³ *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*. Povijest nastanka i komentar N. Eterović, Predgovor J. Božanić, Glas Koncila, Zagreb, 2001., str. 32.

¹⁴ Usp. »*Narodne novine*«, br. 83/2002., čl. 17., stavak 1-3. U istom se članku još govori da vjerska zajednica ne plaća porez na promet nekretnina, ne plaća porez na priloge, ne plaća carinu i porez na predmete (stavak 5-7).

zahtijevanja od vjernika ono što joj je potrebno (*necessaria*) za vlastite svrhe (kan. 1260).

Možemo smatrati da je kan. 1260 kao zaključak kan. 1259, ukoliko precizira da Crkva od svojih vjernika može zahtijevati ono što joj je potrebno za vlastite svrhe. To je prvi bitni prihod kojim se Crkva može koristiti. To se pravo specificira kao »prirođeno« (*nativum ius*), a to znači da ono proizlazi iz same naravi Crkve i iz duhovnog poslanja koje joj je Gospodin povjerio.

Za vrijeme radova na reviziji Zakonika opširno se raspravljalo o izrazu »zahtijevati« (*exigendi*). Bile su predložene i druge formulacije: »pravo pobrinuti se na različite načine za ono što je potrebno za vlastite svrhe« (*ius sibi providendi necessaria ad fines suos diversis modis*), »pravo moljenja« (*ius petendi*), pravo sabiranja (*ius colligendi*), pravo prikupljanja (*ius exquirendi*). Bitni razlog koji se borio za te promjene nalazio se u tome što je izraz »zahtijevati« naglašavao prisilno pravo, s kojim se mogu povezati kaznene mjere, a činilo se da je to za današnju osjetljivost ljudi manje prikladno. Tako se u jednoj određenoj točki preferirao izraz »prikupljati«.¹⁵ Na koncu smo se ipak vratili na tradicionalni izraz (*ius exigendi*) i to s pravom. Doista, pravo se Crkve prema vjernicima ne ograničava zahtjevom ili usklađivanjem i kanaliziranjem darova, nego ono ima narav koja nešto nameće, kojoj od strane vjernika odgovara stvarna obveza. Dapače, Crkva bi mogla urgirati to pravo i tu obvezu opskrbivši ih i kaznenim mjerama. Međutim, Crkva je u praksi veoma svjesna da treba upotrijebiti tu svoju mjerodavnost samo u slučaju stvarne prijekne potrebe i s velikom suzdržljivošću.¹⁶ Pravo zahtijevanja obuhvaća ne samo pravo traženja (*ius petendi* ili *exquirendi*) ili sabiranja priloga (*ius colligendi*), nego i pravo nametanja doprinosa na temelju njezine vlasti upravljanja (prihodi javnog prava). Ipak je, u duhu crkvenog zakona, da vjernike treba više nagovorom nego prisilom navesti da pruže Crkvi pomoć.¹⁷

2. Pravo i obveza vjernika: kann. 1261-1262

1. *Pravu* Crkve odgovara *obveza* vjernika, i to svih, laika i klerika (usp. kan. 282, § 2), da pomognu Crkvi u njezinim potrebama. Stoga Zakonik u kan. 1261, § 1 potvrđuje pravo vjernika da slobodno daju vremenita dobra u korist Crkve. To je u skladu i s kan. 222, § 1 koji, na području promatranja temeljnih obveza i prava svih vjernika koji nastaju pritijelovljenjem Crkvi krštenjem i dosljednim

¹⁵ Usp. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Communicationes* 12 (1980.), str. 400, kan. 3.

¹⁶ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 401, kan. 5.

¹⁷ »Fideles tamen suasionem magis quam coactionem inducendi sunt ut subsidia Ecclesiae conferant per obventiones rogatas et iuxta normas a Conferentia Episcopali probatas« (*Communicationes* 5 [1973.], str. 95, br. 5).

postojanjem u njoj kao osoba (kan. 96), izričito govori o obvezama vjernika da bi Crkva »imala što joj je potrebno za bogoštovlje, za djela apostolata i dobrotvornosti i za dolično uzdržavanje službenika«. To pravo-obveza vjernika da ustupe dobra Crkvi mora biti slobodno od ograničavanja i uvjetovanja od strane države. Ono se doista predstavlja kao konkretna specifikacija naravnoga prava prema vjerskoj slobodi. Stoga, ispunjenje ove obveze svjetovne vlasti ne smiju dovoditi u pitanje. Vjernici, kao vlasnici dobara, imaju naravno pravo upravljati s njima. Oni slobodno mogu ustupati svoja dobra Crkvi, bilo pravnim činom između živih bilo pravnim činom za slučaj smrti (kan. 1299, § 1).

Zakonik u kan. 1261, § 2, povezujući se izričito s kan. 222, § 1, te preuzimajući riječi iz Dekreta o životu i službi prezbitera *Presbyterorum ordinis*, br. 20, 1, spominje da je dijecezanski biskup dužan podsjećati vjernike na obvezu pomaganja Crkvi u njezinim potrebama, potičući ih da to čine na prikladan način.

Pastoralni Direktorij za biskupe *Ecclesiae Sanctae*, koji je izdala Kongregacija za biskupe 22. veljače 1973., spominje da je posebna dužnost biskupa *odgajati vjernike* u smislu sudjelovanja i suradnje s obzirom na vremenita dobra, potrebna Crkvi za postignuće vlastitih svrha, tako da se svi osjećaju suodgovornima prema vlastitim mogućnostima, bilo za ekonomsko uzdržavanje crkvene zajednice, njezinih djelatnosti i dobrotvornosti, ali i za čuvanje, unapređenje i pravilno upravljanje njezinim dobrima.¹⁸

2. Crkva je svjesna da nije dovoljno računati samo s dragovoljnim davanjima vjernika. Stoga, ona zadržava i neke tradicionalne načine da bi promicala velikodušnost vjernika. Poštujući uvijek slobodu vjernika, Crkva od njih može i zamoliti pomoć za neku svoju posebnu svrhu. Radi se o zamoljenim prilozima (*subventiones rogatae*).¹⁹ Očito je da ti prilozima, kao što su razna skupljanja (kolekte), moraju biti u skladu s odredbama koje donese pojedini dijecezanski biskup, koji će u vezi s time odrediti konkretne načine na području vlastite mjerodavnosti. Bilo bi dobro da se to događa po nekom kriteriju jednakosti. U tu svrhu biskupske konferencije trebaju donijeti odredbe općeg karaktera koje moraju obdržavati i crkvene ustanove prilikom traženja takvih priloga, a i vjernici koji ih daju (usp. kan. 1262).²⁰

Bivša je BKJ donijela odredbu o zamoljenom prilogu koju je potvrdila HBK: »Zamoljeni prinosi, o kojima se govori u kan. 1262, neka se u svim našim biskupijama, gdje to još nije učinjeno, uvedu prema odredbi dijecezanskog biskupa,

¹⁸ Usp. *Enchiridion Vaticanum*, vol. 4, br. 2151 (u daljnjem tekstu: *EV* 4/2151).

¹⁹ Usp. L. NAVARRO, *L'Acquisto dei beni temporalis. Il finanziamento della Chiesa*, u: *AA. VV., I beni temporalis della Chiesa*, LEV, Città del Vaticano, 1999., str. 37.

²⁰ Usp. L. CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale, II.*, ED, Rim, 1996., str. 522.

tako da svake godine pojedinci ili pojedine obitelji doprinesu određenu svotu novca kojom bi se moglo providati bar svim redovitim potrebama pojedinih biskupija».²¹

Možemo zaključiti kako bi trebalo poduzeti jednu hrabru i točnu formativnu i evangelizatorsku akciju, u kojoj trebaju sudjelovati, s jedne strane, odgovorna i animatorska raspoloživost pastira, na prvom mjestu župnika te, s druge strane, otvaranje vjernika za preuzimanje s cjelovitim duhom služenja odgovornosti koje im pripadaju u odvijanju života Božjeg naroda. Potrebno je rekonstruirati kod svih vjernika odgovorniji osjećaj pripadnosti Crkvi, koji u darivanju materijalnih dobara nalazi konkretan i djelotvoran izričaj.²² Radi se o tome da se, kroz različite načine i široke slojeve Božjeg naroda, stvori jedan novi mentalitet, sazrijevanje svijesti, točan i jasan osjećaj vlastite uloge unutar Crkve i njezinih ustanova, tako da svatko jasno shvati i preuzme s istinskom spremnošću i s iskrenom velikodušnošću svoje mjesto i svoje zadaće u crkvenom sustavu, tako da svi porade na porastu zajedničkog tijela na slavu Božju i spasenje duša.²³

Tipični se izvori stjecanja crkvenoga prava mogu grupirati u dvije kategorije: izvori takozvanog javnoga prava i izvori privatnoga prava. Preko izvora javnoga prava praktično crkveni autoritet na temelju vršenja svoje vlasti zahtijeva dobra, s jednom pozitivnom zakonodavnom odrednicom, »po pravu vlasti« (*iure imperii*). Preko izvora privatnoga prava dobra ulaze u posjed crkvenih ustanova zahvaljujući nekom pravnom poslu privatnoga ili općega prava. Upravo na temelju tih dvaju naslova razlikujemo načine na koje Crkva dobiva dobra.²⁴

B. IZVORI STJECANJA JAVNOGA PRAVA: 1263-1264; 1268-1270

Takozvani izvori stjecanja javnoga prava – kako smo ih već definirali – jesu oni izvori koji su određeni na temelju zakona crkvenog autoriteta. Ti izvori obuhvaćaju: prihode koji po normativnoj odluci prelaze nekoj drugoj pravnoj osobi zbog ujedinjenja, diobe ili prestanka druge ili drugih pravnih osoba; doprinose i pristojbe; ugovore i posebni oblik zastare.

²¹ *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, br. 1-1994., (2), str. 10. Prevoditelji su Zakonika *subventiones rogatae* preveli s »prilozima koji se od njih mole«, a HBK govori o »zamoljenim prinosima«. Smatram da *subventiones rogatae* treba prevesti sa »zamoljenim potporama«, jer latinska riječ *subventio* dolazi od glagola *subvenire* = u pomoć priteći, pripomoći. Riječ »prilog« nije dobra, jer se u kan. 1264, br. 2 pojavljuje »prilog« za latinsku riječ *oblatio*.

²² Usp. E. CAPPELLINI, *Beni ecclesiastici e onesto sostentamento del Clero nel Codice di Diritto Canonico*, u: *AA. VV., Norme per il sostentamento del Clero. Studi e documenti*, Brescia, 1986., str. 14.

²³ Usp. L. MISTÒ, str. 375-376.

²⁴ Usp. L. MISTÒ, str. 373-374.

1. Ujedinjenje, dioba i prestanak pravne osobe: kann. 121-123

Ujedinjenje, dioba i prestanak pravne osobe ne promatra se u Knjizi V., nego u Knjizi I. u *Općim odredbama (De normis generalibus)*, u Naslovu VI., poglavlje II. (kann. 121-123).

1. Prema kan. 121, kada se javne pravne osobe trebaju ujediniti, tako da nastane jedna nova pravna osoba, nova skupnost »stječe imovinska dobra i prava prijašnjih osoba i preuzima obveze kojima su one bile opterećene; što se pak tiče namjene osobito dobara i izvršenja obveza, moraju se poštovati volja utemeljitelja i darovatelja, kao i stečena prava«.

2. Kada se skupnost koja ima javnu pravnu osobnost tako razdjeli da se njezin dio ili pripoji drugoj pravnoj osobi ili se od njezina odijeljenog dijela osnuje zasebna javna pravna osoba, crkveni se autoritet, kojemu pripada dioba, mora pobrinuti da se djeljiva zajednička imovinska dobra i prava, kao i dug i drugi tereti, razdijele razmjerno, pošteno i pravično među osobe o kojima se radi, poštujući najprije kako volju utemeljitelja i darovatelja tako i stečena prava i odobreni statut (kan. 122, br. 1).

3. Kan. 123 određuje: kad javna pravna osoba prestane opstojati, rasporedba njezinih dobara i imovinskih prava, isto tako i tereta, ako statuti o tome ne govore, pripadaju neposrednoj višoj vlasti, uz uvjet da se uvijek poštuje volja utemeljitelja ili darovatelja, kao i stečena prava.²⁵

2. Doprinosi i pristojbe: kann. 1263-1264

Tematika doprinosa (*tributum*) i pristojba (*taxae*) ima danas pretežno povijesnu važnost, budući da su različiti doprinosi gotovo posvuda praktično nestali (desetine, prvine, katedratik ...), a pristojbe ili tarife – napose u obliku takozvanih štolarskih prava – postupno su se prilagodile pastoralnoj crti na koju je ukazao II. vatikanski sabor i dokumenti o primjeni Sabora. Nova postavka, da bi pojasnila da se Božji dar ne kupuje novcem nego se besplatno dijeli, kao što su to činili Apostoli, nastoji da, u prvom redu prigodom slavljenja sakramenata i blagoslovina, odstrani oblik pristojbe (to jest davanje obvezatnog novca i u određenoj mjeri kao nagradu za neko izvršeno služenje), a usvaja oblik priloga (*oblatio*) zatraženog ili bolje, preporučenog. Na drugom mjestu nastoji razdvojiti problem uzdržavanja klera od doprinosa za potrebe Crkve koji daju vjernici prigodom svetih slavlja.

Zakonik slijedi te smjernice i na njihovom temelju preuređuje materiju, dodjeljujući dijecezanskom biskupu pravo nametanja doprinosa i povjerivši pokrajinskoj skupštini biskupa razmatranje problema pristojbi, ali na čistoj pretpostavci

²⁵ Usp. L. MISTÒ, str. 376-377.

jasnoga razdvajanja između pristojbe i darova: prvi se oblik primitka, po samoj svojoj naravi, može izvršiti kao nagrada za određene čine koje autoritet vrši u odvijanju svoje izvršno-upravne dužnosti, a u vezi s liturgijskim ili sakramentalnim slavljima može postojati samo oblik dara.²⁶

Za nametanje posebnih doprinosa mjerodavna je vlast Apostolska Stolica za opću Crkvu, dijecezanski biskupi za partikularne Crkve, te pokrajinska skupština biskupa za područje svoje mjerodavnosti.²⁷

1) Dijecezanski biskup: kan. 1263

Novi Zakonik priznaje dijecezanskom biskupu pravo nametanja doprinosa razlikujući redovite i izvanredne doprinose. To pravo nije neograničeno²⁸ nego se vrši prema odredbi prava, tako da se izbjegne svaka zloupotreba. Ipak treba spomenuti da se radi o kanonu koji je bio plod mučne izradbe sve do posljednjeg trenutka objavljivanja Zakonika.²⁹

Redovite doprinose, to jest trajne, dužne su davati sve javne pravne osobe koje su pod upravljanjem dijecezanskog biskupa, a *izvanredne doprinose* dužne su davati privatne pravne osobe i fizičke osobe, samo ako su pod njegovim upravljanjem.

U oba slučaja nametnuti doprinos ne smije biti samovoljan nego:

1. on mora odgovarati stvarnim potrebama biskupije;
2. on mora biti razmjeran prihodima onih koji ga daju;
3. on mora biti umjeren;
4. dijecezanski se biskup mora prije nametanja doprinosa posavjetovati s ekonomskim i prezbiterским vijećem, koji se, prema kan. 127, izjašnjavaju zbornom.

Očito je da izvanredni doprinos ne može imati trajni karakter, jer trajni doprinos više nije izvanredan.³⁰

Kan. 1263 sadrži završnu zaporku: »poštujući krajevne zakone i običaje« koja daje dijecezanskom biskupu veća prava. U stvari u ne malom broju zemalja biskupova je vlast nametanja mnogo šira; u drugim zemljama postoje građanski

²⁶ Usp. L. MISTÒ, str. 377.

²⁷ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 522.

²⁸ Usp. *Communicationes* 16 (1984.), str. 28-30, kan. 1213.

²⁹ Usp. V. DE PAOLIS, *Acquisto dei beni ecclesiastici*, str. 5.

³⁰ Usp. *Communicationes* 16 (1984.), str. 28, kan. 1213, br. 1: »*tributum perpetuum non est amplius extraordinarium*«.

zakoni koji nameću svim članovima vjerske zajednice pristojbe za uzdržavanje njihove zajednice. Te običaje i zakone poštuje odredba kan. 1263.³¹

Zakonik govori o posebnoj važnosti doprinosa za sjemenište, o kojem je riječ u kan. 264, §§ 1-2, kojemu podliježu sve crkvene pravne osobe, pa i privatne, koje imaju sjedište u biskupiji (izuzete su fizičke osobe), uz iznimke ondje navedene.

2) Zadaća biskupa pokrajinske skupštine: kan. 1264, br. 1-2

U Crkvi bi mnogi željeli da ministerijalni čini učinjeni u korist vjernika budu posve besplatni. To je doista idealno, ali treba također voditi računa o stvarnosti, to jest da u mnogim krajevima svećenici nemaju drugih prihoda osim onih koji im se daju prigodom ministerijalnih čina. Stoga je Zakonik sačuvao davanja koja pripadaju spomenutoj službi, razlikujući pristojbe (*taxae*) od priloga (*oblaciones*), prema želji koju je izrazila Biskupska sinoda 1971. godine da se prihodi svećenika razdvoje od ministerijalnih čina, osobito onih sakramentalnih.³²

Pristojbe su vrsta priloga čija je glavna karakteristika da imaju mješovitu narav. Naime, pristojbe se mogu smatrati dragovoljnima, jer uvijek pretpostavljaju neki čin volje vjernika, ali se mogu kvalificirati i kao obvezatne, jer su svi oni koji se obraćaju Crkvi za izvršenje nekog služenja obvezni platiti određeni novčani iznos. Prema kan. 1264 *pristojbe* se odnose na službe upravnog karaktera, npr. izdavanje raznih potvrda, ovlaštenja, ženidbenog oprostata i sl. i za izvršenje otpisa Apostolske Stolice.³³

Određivanje pristojba i priloga, s ciljem da se postigne određena jednakost na području iste crkvene pokrajine, prepušteno je mjerodavnosti pokrajinske biskupske skupštine (ne biskupskoj konferenciji), »osim ako se pravom određuje drukčije«. Prema općem pravu drukčije je određeno npr. u vezi sa sudskim troškovima (kan. 1649).³⁴ Moguće je, dakako, da se i krajevnim pravom drukčije odredi.³⁵

Pristojbe koje odrede biskupi pokrajinske skupštine bilo za službe upravnog karaktera bilo za izvršenje otpisa Apostolske Stolice, o kojima govori kan. 1264, br. 1, mora odobriti sama Apostolska Stolica. S obzirom na *priloge*, o kojima je riječ u br. 2 istog kanona, nema potrebe da je odobri ista vlast.

Ovdje treba spomenuti i kan. 848, koji zabranjuje da služitelj, za podjeljivanje sakramenata, traži veći iznos od priloga koji je odredila mjerodavna vlast. Zabrana se odnosi na bilo koju vrstu priloga, pa i na one nesakramentalne.³⁶

³¹ Usp. V. DE PAOLIS, *Acquisto dei beni ecclesiastici*, str. 5.

³² Usp. *EV* 4/1234.

³³ Usp. L. NAVARRO, str. 54.

³⁴ Usp. N. ŠKALABRIN, *Postupci*, Đakovo, 2000., str. 229-231.

³⁵ Usp. V. DE PAOLIS, *Acquisto dei beni ecclesiastici*, str. 5.

³⁶ Usp. L. CHIAPPETA, str. 523-524.

Govoreći o prilogu prigodom pogreba kan. 1181 zahtijeva obdržavanje propisa kan. 1264, pazeći da u sprovodu ne bude nikakva povlašćivanja osoba i da siromašni ne budu lišeni dolična sprovoda.

3. Ugovori

Ne smijemo ispustiti iz vida i mogućnost stjecanja dobara preko različitih vrsta ugovora. Ovdje se ograničavamo samo na to da spomenemo kako u vezi s time kan. 1290 prihvaća zakonodavstva pojedinih naroda. Upućujemo i na konkordate (kan. 3) koji često predviđaju i uplaćivanje doprinosa za Crkvu od strane države ili financiranje za uzdržavanje klera. Tako je i Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima predviđen određen godišnji iznos koji Katoličkoj Crkvi osigurava Republika Hrvatska, priznavajući njezin općedruštveno vrijedan rad na kulturnom, odgojnom, društvenom i etičkom polju (čl. 2., stavak 2.). O tom i drugim oblicima pomoći Katoličkoj Crkvi od strane Republike Hrvatske govorit ćemo posebno, u sklopu novog Financijskog sustava Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj.

4. Zastara: kan. 1268-1270

Daljnji se primitak javnoga prava može pronaći u pravnoj ustanovi zastare (*praescriptio*).³⁷ Pojam se zastare može izvući iz kan. 197 i može se formulirati istim riječima kanona: zastara je način stjecanja ili gubitka subjektivnoga prava i oslobađanje od obveza na temelju ostvarenja nekih uvjeta predviđenih zakonom od kojih je prvi tijekom određenog vremenskog razdoblja. U sva tri slučaja riječ je o trajnom posjedovanju – utemeljenom, u svijesti subjekta, na pravu vlasništva – na trajnom napuštanju prava ili zadovoljavanja neke obveze, kroz vrijeme određeno zakonom. Prema tome, razlikujemo tri vrste zastare: dosjelost kojom se stječe neko pravo (*usucapio* ili *praescriptio acquisitiva*), zastaru kojom se gubi neko pravo (*praescriptio extinctiva*) i zastaru koja oslobađa od neke obveze (*praescriptio liberativa*).³⁸

Po sebi se razumije da stjecanje nekog prava (dosjelost) općenito sa sobom donosi gubitak istog prava od strane drugog subjekta protiv kojeg se zastarjeva i obratno. Prenosanje prava ili ukinuće obveze na osnovu zastare biva tako da, ako s jedne strane prestane obveza, s druge strane se gubi pravo; ako se s jedne strane stječe neko pravo, s druge se strane gubi to pravo. Među uvjetima koji se traže za

³⁷ Više o zastari u kanonskom i građanskom pravu usp. J. BRKAN, *Zastara (praescriptio) u kanonskom i građanskom pravu*, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.), br. 3, 373-390.

³⁸ Usp. F. J. URRUTIA, *Prescrizione (Praescriptio)*, u: *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, str. 828.

zastaru temeljno je vrijeme. Ipak su tu i mnogi drugi među kojima je od posebne važnosti, za kanonsko pravo, dobra vjera. Sve se to uređuje građanskim ili kanonskim zakonom, već prema tome radi li se o građanskoj ili kanonskoj zastari.

Prava koja se stječu i obveze koje se gase poglavito se odnose na vremenita dobra. Pod tim se profilom razumije zašto je prijašnji Zakonik smjestio zastaru pod naslovom: »Vremenita crkvena dobra« (*De bonis Ecclesiae temporalibus*: kann. 1508-1512), ali ne na isključivi način. Doista, zastara se odnosi i na postupničko pravo i na druga duhovna prava, koja se ipak ne mogu gospodarski vrednovati. Stoga novi Zakonik govori o zastari kažnjivih djela, tužba³⁹, itd. (kann. 1362-1363). Prava čisto duhovna koja se ne mogu gospodarski vrednovati jesu prava koja se navode u kan. 199, br. 1, 3 i 7. Pod tim vidom ustanova se zastare odnosi na čitavo područje prava. Stoga je razumljivo zašto novi Zakonik raspravlja o zastari u Knjizi I. koja nosi naslov: »Opće odredbe« (*De normis generalibus*: kann. 197-199). On ipak ne propušta posvetiti dužnu pozornost za ono što sadrži izrazito imovinske aspekte u kann. 1268-1270.⁴⁰

Zastara je propis pozitivnoga prava, a potječe iz odredaba zakona, kako kanonskih tako i građanskih, već prema tome radi li se o kanonskoj ili građanskoj zastari. U stvari Crkva za propisivanje zastare u svojem uređenju prihvaća građansko zakonodavstvo dotične države. Kan. 197 ipak dodaje: »uz izuzetke koje određuju kanoni ovoga Zakonika«, o kojima ćemo govoriti. Ipak zakon ne djeluje samovoljno. Za dopuštenost zastare postoje veoma dobri razlozi općega i javnoga dobra, koji spuštaju svoje korijene u samo naravno pravo. Doista, ustanova zastare nalazi svoje opravdanje u miru društvenog života. Njegova je nakana čuvati javni red i unapređivati opće dobro, zbog jamčenja sigurnosti subjektivnih prava, zbog poticanja marljivosti zainteresiranih u zaštiti vlastitih prava. Lako se može zamisliti kakva bi zbrka i svadljivost zaprijetili društvenom životu bez ustanove zastare. Ipak analogni zahtjevi traže da se zastara brižljivo regulira, imajući posebno u vidu to da neki iz zloće ili pakosti ne bi izvukli korist.⁴¹

Budući da kanonsko pravo upućuje na građansko zakonodavstvo, ne bi bilo uputno da se upustimo u detaljno ispitivanje našeg građanskog prava.⁴² Ograničit ćemo se na neke opće pojmove koji se spominju u kann. 1268-1270: prihvaćanje odredaba građanskoga zakonodavstva, zastara posvećenih stvari, vrijeme potrebno za zastaru i dobra vjera.

³⁹ Usp. N. ŠKALABRIN, *Postupci*, Đakovo, 2000., str. 112-113.

⁴⁰ Usp. V. DE PAOLIS, *Prescrizione acquisitiva (Praescriptio-usucapio)*, u: *Nuovo Dizionario di diritto canonico, nav. dj.*, str. 830.

⁴¹ Usp. V. DE PAOLIS, *Prescrizione acquisitiva (Praescriptio-usucapio)*, str. 830-831.

⁴² Više o zastari u kanonskom i građanskom pravu možemo naći kod: J. BRKAN, *Zastara (praescriptio) u kanonskom i građanskom pravu*, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.), br. 3, str. 373-390.

1) *Prihvatanje odredaba građanskoga zakonodavstva: kan. 1268*

Kan. 1268, vraćajući nas na kann. 197-199 o cjelokupnoj stezi zastare, »kanonizira« građansko zakonodavstvo raznih naroda u kojima se primjenjuje ta ustanova, izuzevši neke iznimke. Zakonik zadržava svoje posebne odredbe koje se odnose na objekte, na mogućnost zastare posvećenih stvari, na potrebno vrijeme i na dobru vjeru koja se traži.

Na temelju kan. 199 zastari ne podliježu:

1. prava i obveze koje su naravnoga ili pozitivnoga božanskog zakona;
2. prava koja se mogu steći samo Apostolskom povlasticom;
3. prava i obveze koje se izravno odnose na duhovni život kršćanskih vjernika;
4. sigurne i nedvojbene granice crkvenih okružja;
5. misni prilozi i obveze;
6. povjeravanje crkvene službe za koju se prema pravnoj odredbi zahtijeva vršenje vlasti svetoga reda;
7. pravo pohoda i obveza poslušnosti tako da vjernike ne bi mogao pohađati nikakav crkveni autoritet (*auctoritas*) i da oni ne bi više bili podložni nikakvom autoritetu (kan. 199, br. 1-7).

2) *Zastara posvećenih stvari: kan. 1269*

Kan. 1269 regulira zastaru »posvećenih stvari« (*res sacrae*). Posvećene su stvari one koje su određene za bogoštovlje posvetom ili blagoslovom (usp. kan. 1171). Posvećene stvari mogu pripadati privatnim osobama i crkvenim javnim pravnim osobama. One nisu isključene iz trgovine (*extra commercium*) kao u rimskom pravu. Njihova posveta ili blagoslov ne priječi njihovu zastaru, ali tu postoje sljedeća ograničenja:

1. Posvećene stvari koje su *u vlasništvu privatnih osoba*, bilo fizičkih bilo pravnih, mogu se steći zastarom od drugih privatnih osoba, ali ih nije dopušteno upotrijebiti u svjetovne svrhe i s njima se mora postupati s vjerskim poštovanjem, osim ako su izgubile posvetu ili blagoslov (kan. 1171);

2. Posvećene stvari, koje *pripadaju crkvenoj javnoj pravnoj osobi*, zastarom može steći samo druga crkvena javna pravna osoba, zbog čega je već po samom pravu (*ex iure*) isključena svaka mogućnost zastare bilo od strane fizičkih osoba bilo od strane privatnih pravnih osoba, bilo konačno od strane svjetovnih pravnih osoba bilo koje vrste (usp. kan. 1269).⁴³

⁴³ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 528.

3) *Vrijeme potrebno za zastaru: kan. 1270*

Vrijeme potrebno za zastaru određeno je građanskim zakonom⁴⁴, osim ako se radi o dobrima koja pripadaju Apostolskoj Stolici ili nekoj drugoj crkvenoj javnoj pravnoj osobi, u kojim je slučajevima potrebno ono vrijeme za zastaru koje određuje Zakonik kanonskoga prava. Primjena kanonskih odredaba određena je zbog naravi tih imovinskih dobara i zbog odnosa prema osobi koja ta dobra ima u svom vlasništvu.

Dobra podložna kanonskim odredbama jesu:

1. sve nekretnine bilo koje vrste;
2. sve pokretne dragocjenosti, to jest one koje posjeduju neku značajnu vrijednost zbog umjetničkog, povijesnog ili materijalnog razloga (kan. 1497, § 2 Zakonika iz 1917.);
3. prava i tužbe bilo osobne bilo stvarne.

Vlasnici dobara moraju biti Apostolska Stolica ili crkvena javna pravna osoba. Ako gore spomenuta dobra, prava i tužbe, pripadaju Apostolskoj Stolici, zastarijevaju u roku od sto godina, a ako pripadaju nekoj drugoj crkvenoj javnoj pravnoj osobi, dovoljan je rok od trideset godina (usp. kan. 1270).

Dosljedno tome, druge kategorije dobara, koje pripadaju Apostolskoj Stolici ili crkvenim javnim pravnim osobama (npr. nepokretna nedragocjena dobra), a isto tako i sva dobra bilo koje vrste, koja pripadaju privatnim pravnim osobama, ostaju podložna vremenu za zastaru koje propisuje građanski zakon, koji je »kanoniziran« od crkvenog prava.

Povlastice koje uživaju, u toj materiji, neke redovničke ustanove (Kapucini, Cisterciti, Benediktinci, itd.), ostaju i dalje na snazi, prema odredbi kan. 4.⁴⁵

4) *Dobra vjera: kan. 198*

Kan. 198 jasno tvrdi: »Nikakva zastara ne vrijedi ako se ne temelji na dobroj vjeri, ne samo u početku nego u tijeku svega vremena koje se zahtijeva za zastaru, uz poštovanje propisa kan. 1362«. Dobra vjera (*bona fides*) zasniva se na praktičnom sudu kojim posjednik neku stvar, koja objektivno pripada drugima, smatra svojom, razborito i bez krivnje, jer se smatra zakonitim vlasnikom. Naprotiv, ako netko zna da neka stvar nije njegova, a ipak je zadržava kao da je njegova, on nema dobru vjeru koja je prijeko potrebna za zastaru. Opće kanonsko načelo odo-

⁴⁴ U hrvatskom su građanskom zakonodavstvu predviđeni različiti rokovi za različite slučajeve. Tako npr. rok za dosjelost može biti 3, 6, 10, 12, 20, 40, 50 i 100 godina, o čemu usp. J. BRKAN, *nav. dj.*, str. 380.

⁴⁵ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 529.

breno tijekom dugog niza stoljeća bilo je da se za zastaru mora imati dobra vjera kroz sve vrijeme koje se zahtijeva za zastaru. Dosljedno tome, ako je dobra vjera prestala prije nego što istekne to vrijeme, stvar ne zastarjeva; ako se dozna nakon zastare da stvar nije bila njegova, već je došlo do zastare i stvar je njegova.

U vezi s tim načelom postoji za kanonistu dvostruki problem. Danas ne malo zakonodavstava, pred brzinom s kojom se događaju promjene i potrebom sigurnosti prava, više ne zahtijevaju dobru vjeru. Ili zahtijevaju dobru vjeru ali tako da pod dobrom vjerom podrazumijevaju dobru vjeru koja se može dokazati pred zakonom. Građanski zakonodavac ne postavlja probleme savjesti. Tako ne čini kanonski zakonodavac, koji uvijek zahtijeva ne samo *pravnu* dobru vjeru, to jest dobru vjeru koja se može dokazati pred zakonom, nego i *teološku*⁴⁶ ili *moralnu* dobru vjeru, to jest dobru vjeru pred vlastitom savješću.⁴⁷ Kanonski zakonodavac kategorički tvrdi da onaj koji nema moralnu dobru vjeru, to jest onaj koji zna da stvar nije njegova, premda je u redu pred zakonom, on je ne može steći zastarom, jer bi to bilo kršenje naravnoga božanskoga zakona; to bi bilo proturječje s naravi kanonskog uređenja, koje uvijek i u svemu prihvaća božansko pravo, kako naravno tako i pozitivno. Inocent III. svečano je odredio načelo da ne vrijedi nijedna zastara bez dobre vjere, bilo kanonska bilo građanska, budući da treba ukinuti svaku ustanovu i običaj, koji se ne može obdržavati bez smrtnoga grijeha. Stoga je potrebno da onaj koji stječe zastarom ni u jednom vremenskom trenutku nema svijest tuđe stvari.⁴⁸

Za kanonsko je pravo prijeko potrebna *trajna* dobra vjera. Tako se kanonsko pravo bitno razlikuje od rimskog prava, kao i od modernih građanskih zakonodavstava. Za rimsko je pravo bila dostatna dobra vjera u početku postupka pa je, prema tome, bila nevažna zla vjera do koje bi kasnije došlo, prema uzrečici: »*mala fides superveniens non nocet*«. Mnoga građanska zakonodavstva toleriraju ili čak dopuštaju i zlu vjeru. Na taj se način ističe posebna narav Crkve u odnosu prema građanskim zakonodavstvima. Premda Crkva zbog praktičnih razloga »kanonizira« građanske zakone, to jest kada ih prihvaća kao svoje, ona ipak uvijek zadržava shodna ograničenja, kojima nastoji zaštititi da se u kanonsko uređenje ne bi uvukla načela i odredbe koje su protivne njezinoj naravi i svrsi.⁴⁹

⁴⁶ Usp. L. CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale, I.*, ED, Rim, 1996., str. 290.

⁴⁷ Usp. V. DE PAOLIS, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, str. 70-71.

⁴⁸ Usp. V. DE PAOLIS, *Prescrizione acquisitiva (Praescriptio-usucapio)*, str. 832.

⁴⁹ Usp. L. MISTÒ, str. 381.

C. IZVORI STJECANJA PRIVATNOGA PRAVA: KANN. 1265-1267; 1271

Izvori stjecanja takozvanog »privatnoga prava« – kako smo već spomenuli – jesu svi načini stjecanja općeg prava, to jest oni koji su plod nekog pravnog posla koji je predviđen i koji se uređuje privatnim pravom. Ti izvori obuhvaćaju, na prvom mjestu, takozvane »nutarnje« primitke, to jest one koji proizlaze iz prihoda imovinskih dobara koja su već u vlasništvu Crkve. Ti su primici, kako si lako možemo predstaviti, veoma različiti i teško se mogu katalogizirati. Stoga i nije moguće njihovo detaljno promatranje. Na drugom mjestu promotrimo pojedinačno »izvanjske« primitke, koji prolaze kroz dva temeljna kanala: dragovoljni darovi vjernika i besplatni pravni poslovi bilo »među živima« (*inter vivos*) bilo »za slučaj smrti« (*mortis causa*).⁵⁰

Svakako treba spomenuti da ovdje može doći do zabune u tome što u nekim slučajevima neki izvori mogu biti privatnoga prava, po kanonskom pravu, a javnoga prava, po građanskom pravu, i obratno.⁵¹

1. Dragovoljni darovi vjernika: kann. 1265-1267

Prije svega potrebno je potvrditi iznimnu važnost izvora dragovoljnih darova koji traži objašnjenje od svih vjernika osobno, jer još i danas sačinjava, gotovo posvuda, najvažniji izvor prihoda za crkvenu imovinu.

Doista, lako je pronaći i opravdati u Objavi i tradiciji da prvotna odgovornost za gospodarsku potporu za život i pastoralno djelovanje Crkve pripada vjernicima i kršćanskim zajednicama. Sudjelovanje kršćanskih zajednica i svakog vjernika u potpori Crkve ima teološki korijen, jest pitanje dosljednosti u crkvenoj pripadnosti, animira se i podržava vjerom i ljubavlju. Stoga to sudjelovanje, budući da se radi o jednoj temeljnoj obvezi krštenih, sačinjava trajnu i sigurnu garanciju raspoloživosti izvora za samu Crkvu. Velikodušnost vjernika, prosvijetljena vjerom, nikada neće prestati.⁵²

Dragovoljni se prilozima mogu darivati bilo na posve samostalan način i na neovisnu inicijativu, bilo na molbu ili zahtjev: u oba slučaja daje se i prepušta slobodna volja, ali je razlog koji potiče na dragovoljni doprinos razumljivo različit. U prvom slučaju govorimo o spontanim darovima koji mogu poprimiti različite oblike i odnositi se na sve crkvene svrhe. Druge nazivamo »prikupljanje priloga« (kolekte) ili »milodar« (*stips*): oni se usmjeravaju na veoma precizne ciljeve. Kann. 1265-1266 donose odredbe koje uređuju prikupljanje darova na zahtjev.⁵³

⁵⁰ Usp. L. MISTÒ, str. 381.

⁵¹ Usp. V. DE PAOLIS, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, str. 60-61.

⁵² Usp. L. MISTÒ, str. 381-382.

⁵³ Usp. L. MISTÒ, str. 382.

1) *Prikupljanje milodara i prošnja: kan. 1265, §§ 1-2*

1. Da bi se izbjegle zloupotrebe, nametljivosti i prijevare, što donosi veliki gubitak povjerenja prema vjeri, i da bi se zaštitila prava svih, kan. 1265, § 1, donosi odredbu općeg karaktera kojom se zabranjuje svakoj privatnoj osobi, bilo fizičkoj bilo pravnoj, prikupljati milodare, bez pisanog dopuštenja vlastitog ordinarija i mjesnog ordinarija gdje se milodari prikupljaju. To dopuštenje ordinarij može dati samo ako se milodar skuplja za neku nabožnu ili crkvenu ustanovu ili svrhu.⁵⁴ Od tog se pravila izuzimaju prava prosjačkih redovnika (§ 1).

»Prikupljati milodare« (*stipem cogere*)⁵⁵, kaže kanon, ponavljajući izraz iz prethodnog Zakonika (kan. 1503), pod čime se podrazumijeva prikupljanje priloga koje čini neka osoba usmeno, posebno idući od vrata do vrata (milostinja u klasičnom i pravnom smislu). U opseg ove zabrane ne bi trebali ući:

- a) prikupljanje priloga koje čini neki uži krug osoba;
- b) prikupljanje priloga putem raznih pisama ili putem tiska.⁵⁶

Drugim riječima, treba praviti razliku između prikupljanja milodara od nepoznatih osoba, idući od vrata do vrata, od prikupljanja milodara od poznatih osoba, kao što su: rođaci, prijatelji, članovi iste udruge, itd. Za prvo je prikupljanje jasno da se traži ordinarijevo dopuštenje, a za drugo se ne traži, jer kod takvog načina prikupljanja milodara ne postoji nikakva opasnost izazivanja bilo kakve štete, koju kanonsko uređenje želi izbjeći.⁵⁷

Zabrana se ne odnosi ni na javne pravne osobe (kanon govori samo o privatnim osobama, bilo fizičkim bilo pravnim), kao što je npr. župa za koju župnik može prikupljati milodare, ali samo u okviru vlastitog područja.⁵⁸

2. Biskupska konferencija može donijeti odredbe o prikupljanju milodara koje moraju poštivati svi, a to znači i klerici i laici, »ne isključivši ni one koji se po ustanovljenju zovu i jesu prosjački redovnici« (§ 2).

Ni prijašnja BKJ ni sadašnja HBK nisu donijele nikakve odredbe u vezi s kan. 1265, § 2.

⁵⁴ Usp. V. DE PAOLIS, *De bonis Ecclesiae temporalibus*, str. 68.

⁵⁵ Treba reći da terminologija Zakonika nije dovoljno jasna. Naime, u kan. 1265, § 1 stoji *stipem cogere*, a u kan. 1266 *stips colligatur*. Zanimljivo je da i Zakonik kanona istočnih Crkava ima slične izraze, ali su oni precizniji: *eleemosynas colligere* u kan. 1015 i *colligantur oblationes* u kan. 1014. (*Zakonik kanona istočnih Crkava. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., S izvorima, Glas Koncila, Zagreb, 1996.*)

⁵⁶ Usp. L. CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale, II.*, str. 524-525.

⁵⁷ Usp. L. NAVARRO, str. 49.

⁵⁸ Usp. *Communicationes* 12 (1980.), str. 404, kan. 7.

Prikupljanje je milostinje i darova vjernika uređeno Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima: Pravne osobe Katoličke Crkve, u skladu s odredbama kanonskoga prava, mogu slobodno primati milostinju i darove vjernika te prihvaćati druge uobičajene oblike prinosa vjernika za uzdržavanje crkvenih ustanova. Na ta se primanja ne primjenjuju odredbe poreznoga sustava Republike Hrvatske (usp. čl. 1., stavak 1. i 2.).

2) Poseban milodar: kan. 1266

U kan. 1266 riječ je o posebnom milodaru (*specialis stips*)⁵⁹ koji može narediti mjesni ordinarij za određene župne, biskupijske, nacionalne ili opće pothvate, koji poslije mora biti savjesno dostavljen biskupijskoj kuriji. Kanon tu vlast izričito priznaje mjesnom ordinariju (*praecipere potest*) te precizira da se posebni milodar treba prikupljati u svim crkvama i kapelama koje su stvarno i trajno otvorene za vjernike, uključujući i one koje pripadaju redovničkim ustanovama. Očito je da se to prikupljanje mora izvršiti s određenom umjerenošću, jer je njegov karakter »izvanredan«.

Godišnja prikupljanja milodara koja su se uobičajila u raznim biskupijama, prilično su brojna, kao npr. milodari za izbjeglice, gubave, katolički fakultet i sl., a potrebe su doista mnogobrojne. Zakonik izričito spominje samo *misijski dan* (kan. 791, br. 4).

3) Dragovoljni darovi darovani crkvenoj pravnoj osobi: kan. 1267, §§ 1-3

U vezi s dragovoljnim darovima darovanim crkvenoj pravnoj osobi, kan. 1267, §§ 1-3, donosi trostruku odredbu. Kanon najprije govori o pravnoj pretpostavci, zatim o odbijanju i primanju darova darovanih javnoj pravnoj osobi, te konačno o poštivanju volje darovatelja.

a) Pravna pretpostavka: § 1

Pravna se *pretpostavka* sastoji u tome što se smatra da su darovi (*oblaciones*) dani poglavarima ili upraviteljima bilo koje crkvene pravne osobe, pa i privatne, namijenjeni samoj pravnoj osobi, osim ako je određeno (*constet*)⁶⁰ što protivno (§ 1).

⁵⁹ Prevoditelji su Zakonika preveli latinske riječi *specialis stips* u množini (»posebni milodari«), a treba biti jednina: »posebni milodar«.

⁶⁰ Prevoditelji su latinski glagol *constet* preveli s »određeno«, a trebalo je prevesti s »utvrđeno«, kao što je isti glagol preveden u kan. 510, § 4.

b) Odbijanje i primanje darova darovanih javnoj pravnoj osobi: § 2

Za odbijanje darova darovanih javnoj pravnoj osobi prijeko je potreban prije svega »opravdani razlog«, a u važnijim stvarima traži se ordinarijevo dopuštenje (§ 2), koje može biti usmeno, ali je bolje ako je napismeno. U nekim posebnim okolnostima odbijanje može biti i dužnost, kao npr. ako postoji dvojba o zakonitosti porijekla darova ili ako bi njihovo prihvaćanje izazvalo sablazan, ako nakana darovatelja nije moralno ili pravno prihvatljiva.

Primanje darova opterećenih određenom obvezom (da se nešto učini) ili uvjetom (uz uvjet da se učini ovo ili ono), mora se pažljivo promotriti pod svakim aspektom – moralnim, pravnim i ekonomskim – zbog čega je nužno dopuštenje istog ordinarija (§ 2), uz poštivanje obveze da se obdržavaju propisi koji se nalaze u kann. 1291-1294 (usp. kan. 1295), u slučaju da spomenuti opterećeni ili uvjetni darovi mogu pogoršati imovinsko stanje pravne osobe.

Kanon ne govori o darovima darovanim privatnoj pravnoj osobi, koje se, prema tome, moraju držati svojih statuta i odredaba građanskog zakona i, dakako, općih načela kanonskoga prava.

c) Poštivanje volje darovatelja: § 3

Darovi koje vjernici daju za određenu svrhu pobožnosti, dobrotvornosti, apostolata i sl., moraju biti upotrijebljeni isključivo u tu svrhu (§ 3). *Poštivanje volje darovatelja*, osim što je pravno, to je i moralno načelo na koje se Zakonik uporno poziva, o čemu usp. kann. 121-123, 326, § 2, 616, § 1, 706, br. 3, 1300. Dakako da se može, a katkada će to biti i prikladno, savjetovati osobi, koja želi dati neki dar, neku korisniju svrhu od one za koju ona želi dati dar. Međutim, kada se jednom dar prihvati, onda postoji obveza da se on upotrijebi prema volji darovatelja. Nakanu darovatelja ne može mijenjati ni župnik ni ordinarij, već samo »opravdani razlog« o kojem sudi Apostolska Stolica.

U slučaju dvojbe, treba se obratiti samom darovatelju, a ako to nije moguće, onda ordinariju koji je po odredbi kan. 1301 izvršitelj svih nabožnih volja (*piarum voluntatum*).⁶¹

Načelo se upotrebe darova za svrhe koje je naznačio darovatelj temelji na kriteriju pravednosti, a povezuje se s jednim od temeljnih prava ljudske osobe: pravo na viđenje da se poštuje i ostvaruje vlastita volja. Nakane vjernika koji raspolažu vlastitim dobrima za neku nabožnu svrhu, kada nisu protivne kanonima koji se ne mogu ukinuti i koje su bile prihvaćene, postaju odredbe, istodobno i pravne i moralne, koje se moraju obdržavati, poštujući slučajevne smanjenja i izmjena koji su izričito prihvaćeni. Ako oni koji vode ili koji upravljaju pravnom osobom prosude da je

⁶¹ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 527.

korisnija ili čak potrebnija neka druga svrha za ponuđena dobra, trebaju prethodno preusmjeriti volju darovatelja. Kad je dar jedanput prihvaćen, njegova se svrha mora strogo poštivati. To načelo ima i važnost kao poticaj za vjernike da daruju vlastita dobra u prilog nabožnih svrha. U slučaju da se volje ne poštuju, shvatljivo je da će vjernici zbog toga biti nezadovoljni i da će se usmjeriti prema drugim ustanovama. Zbog svih se tih razloga Zakonik često vraća na kriterij izražen u kan. 1267, § 3: Darovi koje vjernici daju u određenu svrhu mogu se upotrijebiti samo u tu svrhu.⁶²

2. Besplatni pravni poslovi

Među izvanjske načine doprinosa za potrebe Crkve ulaze i takozvane »nabožne volje« (*piae voluntates*) vjernika općenito te, napose, »nabožne zaklade« (*piae fundationes*). Međutim, slijedeći sustavni red Zakonika koji ih stavlja u Naslov IV., taj ćemo znakoviti Naslov obraditi posebno i samostalno, kad budemo obrađivali kann. 1299-1310.

3. Prilog za misno slavlje

Posebni je oblik spontanog priloga dar za slavljenje svete mise o kojem Zakonik govori u Knjizi IV., *Posvetiteljska služba Crkve*, u Naslovu III. o Presvetoj euharistiji, u Poglavlju III., *Prilog za misno slavlje* (kann. 945-958).⁶³

Bez i najmanje namjere da umanjimo neograničenu vrijednost svete mise, koja se uvijek služi na slavu Božju i na spasenje svih ljudi, tradicija je da vjernici traže da se određeno slavljenje euharistije namijeni na njihove posebne nakane, kojom prigodom oni daju dragovoljni dar za potrebe Crkve.⁶⁴

Tu je povijesnu činjenicu potvrdilo Učiteljstvo, kao npr. u *Motu proprio* Pavla VI. *Firma in traditione*, od 13. lipnja 1974., u kojem stoji da je u stalnoj tradiciji Crkve da vjernici, potaknuti svojim vjerskim i crkvenim osjećajem, žele ujediniti, zbog djelotvornijeg participiranja u euharistijskom slavlju, svoje osobno sudjelovanje, doprinoseći tako potrebama Crkve a napose uzdržavanju njezinih službenika, u duhu onoga što je Gospodin rekao: 'Ta vrijedan je radnik plaće svoje' (Lk 10, 7). Taj običaj s kojim se vjernici tješnje pridružuju Kristu koji se prinosi i iz toga primaju obilnije plodove, ne samo da je bio odobren nego i potican od Crkve koja ga smatra nekom vrstom znaka sjedinjenja krštene osobe s Kristom, a i vjernika sa svećenikom, koji upravo vrši svoju službu njemu u korist.⁶⁵

⁶² Usp. L. MISTÒ, str. 383-384.

⁶³ Za tumačenje kann. 945-958 usp. N. ŠKALABRIN, *Prilog za misno slavlje*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 130 (2002.) str. 28-33.

⁶⁴ Usp. *Communicationes* 4 (1972.), str. 57-58.

⁶⁵ Usp. *EV* 5/534-535.

Premda je u povijesnom procesu katkada dar bio shvaćan gotovo kao neki privatni ugovor između vjernika i svećenika (*»do ut facias«*), Zakonik jasno skreće pozornost da je dar element javnog dobra i kao materijalna stvarnost koja ulazi u posjed Crkve opravdan je nadalje svrhom za uzdržavanje službenika (kan. 946).

Da se zajamči ta javna kvalifikacija Zakonik povjerava crkvenom autoritetu, osobito pokrajinskom saboru ili skupštini biskupa crkvene pokrajine, da je zaštititi s posebnom normativom. Ta normativa treba, napose, odrediti granicu dara, iznad koje svećeniku nije dopušteno tražiti (*expetere*) veći iznos (kan. 952, § 1). Latinski bi se izraz *»expetere«* mogao prevesti bilo kao »tražiti« bilo kao »zahtijevati«. Premda se preferira tumačenje da Zakonik zabranjuje svećeniku samo traženje većeg iznosa od određenog, treba uvijek naglasiti da i sam kanon poziva da se prihvati i manji prilog, a kan. 945, § 2 usrdno preporučuje svećenicima da i bez primanja ikakva priloga slave misu na nakanu vjernika, osobito onih siromašnih. Dapače, kan. 947 odlučno tvrdi: »Neka se od misnog priloga posve ukloni čak i privid poslovanja ili trgovine«, pa prema tome, s većim razlogom treba ukloniti privid dobiti. Drugim riječima, možemo reći da svećenik ne smije ni izdaleka pokazati posebni interes za gospodarski aspekt ili pobuditi kod vjernika i najmanji dojam da se sveta misa »plaća«. Uvijek treba spomenuti da se vrijednost tradicionalne prakse nalazi u činjenici da vjernik, prigodom zamolbe da se sveta misa slavi napose na neku određenu nakanu, doprinosi potrebama Crkve koje se konkretiziraju u tom slučaju u svrhu uzdržavanja službenika.⁶⁶

Za priloge koji se daju za namjenu misa, prijašnji je Zakonik propisivao da se ne može nametnuti nikakav porez (kan. 1506). Novi Zakonik ne donosi tu zabranu, ali nema dvojbe da ona još uvijek postoji.⁶⁷

4. Potrebe Apostolske Stolice: kan. 1271

Čini nam se dosljednim ovdje, zbog povezanosti materije, anticipirati komentar kan. 1271. Taj se kanon odnosi na zajedničarsku dužnost pojedinih partikularnih Crkava pridonositi pribavljanju sredstava koja su Apostolskoj Stolici potrebna da bi mogla vršiti svoje institucionalno poslanje. Stoga nam se čini da se taj zahtjev Apostolske Stolice, koji se upućuje svim vjernicima, napose tiče odgovornosti biskupa. Biskupski zbor koji uvijek obuhvaća papu kao svoju glavu, jest subjekt vrhovne i potpune vlasti te, stoga, dijeli pastoralnu brigu za čitavu Crkvu. To je veza jedinstva i ljubavi koja povezuje partikularne Crkve s Apostolskom

⁶⁶ Usp. L. MISTÒ, str. 385-386.

⁶⁷ Usp. *Communicationes* 16 (1984.), str. 28, kan. 1213, br. 2: »nullum vero tributum imponi potest super eleemosynas Missarum«.

Stolicom u opravdanju i opskrbljivanju sadržajima moralnu i pravnu obvezu koju odredba precizira.⁶⁸

Često se govori o »silnom bogatstvu« Apostolske Stolice. To bogatstvo je plod mašte koja izražava zlu namjeru, jer ono naprosto ne postoji. Troškovi su Apostolske Stolice, imajući u vidu njezinu višestruku aktivnost, ogromni, a prihodi su, koji se isključivo temelje na dragovoljnim priložima i doprinosima, danas nedostadni, o čemu je papa Ivan Pavao II. izričito govorio.

Pastoralni Direktorij za biskupe *Ecclesiae imago*, od 22. veljače 1973., raspravljajući o suradnji koju katolički episkopat treba pružiti rimskom prvosvećeniku, upozorava na dužnost dijecezanskih biskupa da pridonose, prema svojim mogućnostima, za apostolske aktivnosti opće Crkve koje pokreće Apostolska Stolica, kao što su npr. papinska misijska djela, da bi se one mogle razviti u cijelom svijetu i da im ne bi uzmanjkala nužna duhovna i ekonomska pomoć, te ih potiče da se ne zaboravi ono posebno skupljanje priloga nazvano »Petrov novčić« (*Obolus Sancti Petri*), kojega je svrha da rimska Crkva može valjano ispuniti svoju službu predsjedanja u općoj ljubavi.⁶⁹

Kan. 1271, koji je nov u kanonskom zakonodavstvu, nema namjeru nametnuti neki porez. On se ograničava na to da ponovno podsjeti biskupe na jednu obvezu povezanu sa samom njihovom službom i utemeljenu na vezi jedinstva i ljubavi, koja ih povezuje s rimskim prvosvećenikom. Stoga biskupi trebaju, prema mogućnostima svoje biskupije, pridonijeti pribavljanju sredstava koja su Apostolskoj Stolici, prema prilikama vremena, potrebna da bi mogla prikladno služiti općoj Crkvi.

Osim godišnjih priloga, biskupi običavaju, prema drevnoj praksi, osobno dati posebni prilog rimskom prvosvećeniku prigodom svoga pohoda »*ad limina*«.⁷⁰

D. REFORMA NADARBINSKOG SUSTAVA: KAN. 1272

1. Povijesni izvor i razvitak

Učenjaci se ne slažu s obzirom na povijesni izvor nadarbinske ustanove. Neki smatraju da ona proizlazi iz razvoja rimskog prekarija (*precarium* – prepuštanje stvari drugome na besplatnu upotrebu do opoziva) ili pronije (grčki *prónoia*), iz dobra danog rimskim vojnicima u kolonijama.⁷¹ Slično je činila i Crkva kad su se

⁶⁸ Usp. L. MISTÒ, str. 383.

⁶⁹ Usp. *EV* 4/2015. Latinska imenica *obolus* znači: obol, grčki sitan novac (usp. M. ŽEPIĆ, *Latinsko-hrvatski ili srpski rječnik*, ŠK, Zagreb, 1979., str. 173).

⁷⁰ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 529-530.

⁷¹ Sustav se prekarije ili pronije prvi put javlja sredinom XI. stoljeća. Kao nagradu za službu bizantski su velikaši dobivali u proniju (na upravu) određene posjede. Zemljišta su se davala u

počele pojavljivati »rustične crkve«, to jest crkve na selima, kad je vjere stigla i na sela: dobra su se davala svećenicima koji su preuzimali skrb za ta sela. Nadarbina bi kao pravna ustanova trebala potjecati iz te upotrebe. Naprotiv, drugi preferiraju početak prema »vlastitoj crkvi«, koja je nastupila napose u praksi feudalnog dvorskog sustava germanskih naroda. Kako god bilo, nadarbinski se sustav treba pretežno povezati sa zahtjevima koje je nametnulo uzdržavanje klera. Dapače, premda središnja crkvena vlast nikad nije tome bila sklona, nadarbina je bila pripuštena kao naslov (*titulus*) za ređenje nekog svećenika. Takva je ostala i nakon Tridentinskog sabora, usprkos učinjenim pokušajima i danim direktivama od toga Sabora za uređenje i zaustavljanje širenja nadarbinske ustanove.

U posljednjim je stoljećima nadarbinska ustanova podnijela jake udarce zbog činjenice što su moderne države konfiscirale crkvena dobra, napose ona nadarbinska. Ipak su ta dobra nastavila i dalje živjeti pod jednim ili drugim oblikom. Dapače nadarbinski je sustav izvezen i u zemlje Novog svijeta, premda pod jednim drugim oblikom. On je sačinjavao nosivu osovinu za uzdržavanje klera. A kao takav ostao je u prvoj kodifikaciji iz 1917., koja je posvećivala nadarbinama preko 100 kanona, uređujući potanko njezine različite aspekte. Kan. 1409 na poseban način definira crkvenu nadarbinu (*beneficium ecclesiasticum*) u pravom i strogom smislu kao pravnu ustanovu trajno utemeljenu ili osnovanu od mjerodavnog crkvenog autoriteta, koja se sastoji od svete službe i od prava na primanje prihoda iz imovine spojenih sa službom. Ali je kan. 1410 dopuštao mogućnost da se skup dobara može sastojati i od davanja vjernika, štolarske pristojbe (*iura stolae*), ili iz određenih subvencija ili pansiona (stan i hrana) koji proizlaze ili od države ili iz drugih izvora, ali na siguran način. U tom se slučaju radilo o nadarbinu u nepravom smislu. Taj je sustav raširen prije svega u zemljama u kojima su se, općenito zbog zapljene od države, smanjila nadarbinska mirazna dobra, i u zemljama Novog svijeta, napose u Americama, i u misijskim zemljama.⁷²

2. Znakovi i razlozi krize nadarbinskog sustava

Nadarbinski je sustav, koji se nikad nije smatrao idealnim za rješenje problema gospodarskog reda u Crkvi, upozoravao na velike znakove istrošenosti svoje funkcije. Prigoda za njihovo potpuno očitovanje bio je osobito II. vatikanski sabor. Već od

proniju na određeni rok, obično do pronijarove smrti. Za razliku od baštine, pronija je bila uvjetno vlasništvo i, barem prvobitno, nije bila nasljedna, niti se mogla otuđivati. Veliki će značaj sustav pronija dobiti kasnije, ali je karakteristično da počeci tog sustava padaju u epohu prvog velikog poleta feudalnih snaga: prvi poznati pronijar nije bio nitko drugi nego glavni ministar cara Konstantina IX. Monomaha (1042.-1955.), Konstantin Lihud (usp. G. OSTROGORSKI, *Historija Vizantije*, (2. fototipsko izd.), Prosveta, Beograd, 1996., str. 314).

⁷² Usp. V. DE PAOLIS, *Beneficio (Beneficium)*, u: *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, str. 91-92.

njegove pretpripremne faze pokrenute su veoma snažne kritike, kako od pastira Crkve, tako i od papinskih sveučilišta. Pokrenuti su prigovori najprije teorijskog reda: nadarbina se definirala kao »krparenje« s pravne točke motrišta, zbog kombinacije različitih elemenata koje je ona sadržavala, koji se teško mogu harmonizirati s točke motrišta teorije prava, napose što se tiče naravi pravne osobe i službe. Međutim, kritike su napose bile žestoke osobito s pastoralne točke motrišta. Tvrdilo se, prije svega, da nadarbinski sustav nije bio u stanju pobrinuti se za problem uzdržavanja klera, jer je on predviđao samo neke nadarbinske službe i najčešće na nedovoljan i ne rijetko na nepravedan način: nadarbinski se sustav optuživao da je izvor nejednake raspodjele među klerom, bilo zbog toga što su samo neke službe bile nadarbinske te, posebno, što su postojale nedostatne nadarbine, a druge obilne, premda ne tako brojne. Uzrok se toga nalazi u povezanosti između nadarbine i službe i prava titulara službe na prihode od dobara, neovisno o zahtjevima pravедnosti.

Ta sama tijesna povezanost bila je uzrok duhovnih šteta u životu klera. Najprije zbog toga što se ticalo zajedničkog života: nadarbinski sustav umjesto da ga je favorizirao, on mu je štetio. Zatim zbog molitvenog života i slobode svećeničke službe: činjenica da je nadarbenik trebao upravljati dobrima svoje nadarbine oduzimala je dragocjeno vrijeme za svećeničku službu i molitveni život, a najviše je izlagao nadarbenika konfliktnim situacijama sa svojom kršćanskom zajednicom. Ali su se i sama crkvena dobra izlagala velikim opasnostima: povezanost između dobara i službe i prava na prihode učinilo je naslovnog nadarbenika upraviteljem dobara. Međutim, klerik je često bio daleko od toga da je za to imao prijeko potrebne sposobnosti. Konačno se zastupalo da je u pravnoj strukturi nadarbinskog sustava služba ovisila od skupa dobara i od njihovih prihoda: ono što je bilo prvotno i duhovno bilo je podređeno onome što je bilo drugotno i zemaljsko. Prijedlozi su bili različiti: od njegovog ukinuća do reforme. Zatim je prijedlog reforme prošao kroz različite mogućnosti: reforma se trebala dogoditi tako da se na prvo mjesto postavi služba, oslobodivši se obveza ili oslobodivši nadarbinu od prava na prihode za titulara, oduzevši pravo na upravljanje njome od strane titulara, učinivši da se sva dobra sliju u jedan jedinstveni skup kojim treba upravljati biskupija. O čitavoj se problematici opširno raspravljalo prije i za vrijeme II. vatikanskoga sabora, izvan i unutar samoga saborskog zbora.⁷³

3. Saborski prijedlozi i direktive nakon Sabora o ukinuću ili reformi nadarbine

1) Saborski prijedlozi

Saborski se propisi u vezi s nadarbinama nalaze u dekretu o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis*, br. 20. Oni se postavljaju i čitaju u svjetlu ono-

⁷³ Usp. V. DE PAOLIS, *Beneficio*, str. 92-93.

ga što sam II. vatikanski sabor kaže u vezi sa siromaštvom svećenika, napose u br. 17 istoga dekreta i u kontekstu drugih prijedloga koje isti dokument predlaže u br. 20 i 21 o onome što se odnosi na pravo svećenika na pravednu plaću i na zajedničke prihode u biskupijama i na socijalno osiguranje, kao i na duhovni i zajednički život klerika. U tom širokom kontekstu br. 20 najprije tvrdi: »Na prvom mjestu mora stajati služba koju vrše posvećeni službenici«. U svjetlu tog načela razumije se ono što je rečeno u vezi s nadarbinskim sustavom: »Zato neka se napusti (*relinquatur*) takozvani nadarbinski sustav ili neka se barem tako preuredi (*reformetur*) da se nadarbinski vid ili pravo na prihode koji su spojeni sa službom, smatra za stvar drugoga reda a prvo mjesto neka se u pravu dađe samoj crkvenoj službi«. U toj se perspektivi shvaća posljednja direktiva, koja se odnosi na crkvenu službu: »pod kojom se od sada ima podrazumijevati svaka trajno dodijeljena zadaća koja treba da se vrši u duhovnu svrhu«. ⁷⁴

2) Direktive nakon Sabora

O tim se direktivama, koje nisu uvijek bile jasne, jer su bile katkada plod nagodbe, razboritosti, poštivanja stečenih prava, ugovora, itd., razvilo promišljanje nakon Sabora. Bilo je i drugih intervenata mjerodavnog autoriteta. Napose *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*, izdan za provođenje nekih odluka II. vatikanskog sabora, samo je predao Komisiji za reviziju Zakonika reformu nadarbinskog sustava, a da nije ni spomenuo njegovo ukinuće: Komisiji za obnovu Zakonika kanonskoga prava povjerava se dužnost reforme nadarbinskog sustava. Međutim, neka se biskupi, saslušavši svoja prezbiterska vijeća, pobrinu da se poduzmu mjere za pravičnu razdiobu dobara pa i dohodaka iz nadarbina. ⁷⁵

4. Reforma novog Zakonika kanonskoga prava: kan. 1272

1) Povijest izrade teksta

Sigurni se znak učinjenog napretka i sad već postavljenog na čvrste noge nalazi u činjenici što se čitavo pitanje, koje se tiče nadarbina, nalazi u jednom jedinom kanonu. Njegovo je sastavljanje ipak bilo plod dugotrajnih napora. Put je označen istim oscilacijama koje su bile i na Saboru: od reforme do ukinuća. Nacrt o vremenitim dobrima iz 1977., kan. 17, predlagao je radije reformu, premda duboku, budući da se u njemu nalazi sljedeća tvrdnja: »urediti upravljanje (*regimen*) tih nadarbina, ipak tako da razlog službe posve prevlada i da se plodovi (*reditus*) dapače i sam miraz (*dos*) nadarbina (postupno) prenesu na ustanovu o kojoj je ri-

⁷⁴ Usp. V. DE PAOLIS, *Beneficio*, str. 93.

⁷⁵ Usp. *EV* 2/768.

ječ u kan. 16, § 1«. Reforma je bila povjerena biskupskoj konferenciji u dogovoru s Apostolskom Stolicom. Međutim, u nacrtu iz 1980. umjesto riječi »upravljanje« (*regimen*) stoji »ukinuće« (*suppressionem*). Konačno, u posljednjem nacrtu koji je postao zakonom proglašenjem Zakonika vratili smo se na riječ »upravljanje«. U stvari razlika nije uvijek veoma važna: upravljati, voditi reformu ili ukinuće nije toliko različita stvar, jer su kriteriji dani za »upravljanje« isti kao i za »ukinuće«. Ipak ne možemo nijekati da je jedno »urediti upravljanje« (*moderari regimen*) a drugo »urediti ukinuće« (*moderari suppressionem*). »Urediti ukinuće« ima jasnu crtu i dobro definirani cilj: normativa ima kao rezultat ukinuće; naprotiv, »urediti upravljanje« dopušta preživljavanje nadarbinskog sustava. U stvari ne smije se zaboraviti da taknuti nadarbinski sustav znači u ne malo slučajeva taknuti konkordate ili konvencije Svete Stolice, koji zahtijevaju sporazume sa zainteresiranim državama (kan. 3) ili stečena prava, kao i patronatsko pravo (kan. 4), napose kada se radi o odredbama vjernika koje se uvijek trebaju veoma brižljivo izvršavati (kan. 1300).⁷⁶

2) Tumačenje teksta: kan. 1272

Došavši do tumačenja kan. 1272 možemo naglasiti da se pitanje postavlja samo s obzirom na nadarbine u pravom smislu riječi, to jest prema odredbi kan. 1409 prijašnjeg Zakonika. A nije ni moglo biti drukčije, jer neprilike na koje smo se tužili ostvarivale su se upravo u tim nadarbinama. U stvari one su na snazi samo u nekim krajevima. Navedeni kanon ne govori o ukinuću nego o reformi, jer se radi o »uređenju upravljanja« (*regimen moderari*), ili o predstavljanju njegove fizionomije, naravi i reguliranja. Reforma je povjerena biskupskoj konferenciji, budući da se radi o problemu koji se općenito odnosi na čitav narod i ne dopušta da se različito riješi u pojedinim biskupijama, a s druge strane ne može imati ni opća rješenja od strane Apostolske Stolice, budući da su različite prilike u svijetu. Te su prilike većinom povezane i s konkordatskim sustavima s dugotrajnom tradicijom. Stoga se tu upliće i Sveta Stolica. Shvaćamo, dakle, zašto odredbe biskupskih konferencija trebaju biti usklađene i odobrene od same Apostolske Stolice. Ali formalno se radi o odredbama biskupske konferencije. Kanon daje kriterije koje je uostalom predložio II. vatikanski sabor: reforma se treba dogoditi u tom smislu da se prihodi (*reditus*), dapače koliko je moguće i sam miraz (*dos*) nadarbina, imajući u vidu i prilike u odnosu na pojedine države, pomalo prenesu na ustanovu o kojoj se govori u kan. 1274, § 1. Više se izričito ne spominje načelo da služba treba biti glavni dio. Ali to dolazi samo po sebi kao posljedica činjenice što prihod ili sam miraz više ne pripadaju titularu, nego se prenose na ustanovu za uzdržavanje klerika. Takvom je reformom nadarbina duboko promijenjena tako da

⁷⁶ Usp. V. DE PAOLIS, *Beneficio*, str. 93-94.

se može raspravljati radi li se o njezinoj reformi ili o ukinuću. U stvari, bit nadarbinskog sustava više ne postoji. Ono što ostaje, premda zadržava ime nadarbine, više nije nadarbinska ustanova koju je predviđao prijašnji Zakonik. Ipak nadarbina kao riječ i kao ustanova, premda je duboko i radikalno promijenjena, još postoji. Naglašava se da kan. 1272 kao takav ne ukida stečena prava, napose ne ukida nabožne volje (*piae voluntates*).⁷⁷

Imajući u vidu dokinuće ili preuređenje nadarbinskog sustava očito je da se neće moći osnivati nove crkvene nadarbine, ali to ne prijeći da neke crkvene službe mogu i dalje zadržati vremenita dobra kao miraz. Ipak ta se povezanost, preko koje nosilac službe sebi prisvaja plodove miraza, treba ukinuti, a nosiocu službe mora se dodijeliti pravedna nagrada iz zajedničkog fonda.⁷⁸

Reforma se nadarbinskog sustava nametala sama po sebi. Mnogi su je zahtijevali, pa i sam je kler bio za nju. Doista, nadarbinu treba smatrati kao jednu ustanovu koja je već prevladana, premda ona ipak ostaje na snazi samo u nekim krajevima Crkve.⁷⁹ Zakonik je želio izići u susret takvim potrebama i zahtjevima, ali pomalo zbunjuje *radikalan* način na koji je ona uređena i ostvarena, to jest grupiranjem svih imovinskih crkvenih nadarbina u jedinstvenu ustanovu o kojoj se govori u kan. 1274, § 1. Uostalom, za ukinuće nadarbina nije bilo jednoglasnog pristanka savjetnika određenih za reviziju tog predmeta. Neki su od njih jasno iznijeli neke opasnosti tehničkog, pravnog i pastoralnog karaktera, kao što su:

1. pastoralno nastojanje na kojem se temelji odredba kanona opasno je i vodi do krivih zaključaka;
2. kanonska odredba nema povijesnog razloga, ni razloga crkvene strukture koja nije u skladu s neumjerenom i beskorisnom centralizacijom;
3. kod promjene dokumenata o vlasništvu nepotrebno bi propala veća svota crkvenog novca;
4. povećala bi se administracija, a crkvena imovina izložila bi se ne malim opasnostima zbog monetarne krize i nekih drugih razloga.⁸⁰

Navedene su primjedbe natjerale studijsku skupinu, zaduženu za knjigu o vremenitim crkvenim dobrima, na razmišljanje, koja je malo modificirala izvorni tekst kanona ublaživši mu oblik. Međutim, bit kanona ostala je nepromijenjena.

Svakako da nitko ne namjerava nijekati idealnu namjeru kanonske odredbe koja je usmjerena prema ostvarenju potpune ekonomske jednakosti klerika u jednom vjerodostojnom duhu crkvenog zajedništva i solidarnosti. Međutim, opa-

⁷⁷ Usp. V. DE PAOLIS, *Beneficio*, str. 94.

⁷⁸ Usp. *Communicationes* 9 (1977.), str. 271.

⁷⁹ Usp. *Communicationes* 9 (1977.), str. 269.

⁸⁰ Usp. *Communicationes* 16 (1984.), str. 31, kan. 1223.

snosti centralizacije imovine, koju ona donosi, jesu višestruke i teške, zbog čega mnogi, a to se prije svega odnosi na ekonomske stručnjake, ne prikrivaju svoje utemeljene rezerve, pa i zbog toga što takva centralizacija, osobito ako je izvršena na nacionalnoj razini, može dati krivu sliku Crkve koja bi bila neka »ekonomska velesila«, što se ne bi moglo uskladiti s evanđeoskim načelima. Bili su mogući, a možda i uputni, i drugi manje radikalni izbori.⁸¹

Iz svega rečenog može se zaključiti da pitanje nadarbinskog sustava nije baš tako jednostavno. Stoga je i kan. 1272 rješavanje tog problema prepustio pojedinim biskupskim konferencijama. U vezi s time BKJ donijela je dopunsku odredbu koju je potvrdila i HBK: »U našim krajevima nakon agrarne reforme 1945., nema nadarbina takve vrijednosti da bi bilo pametno i shodno stvarati nekakav 'biskupijski nadarbeni fond'«. ⁸²

Ipak se HBK nije zadovoljila spomenutom dopunskom odredbom. Naime, u Priocjenju s izvanrednog zasjedanja HBK u Zagrebu, 26. siječnja 2000., spominje se, među ostalim, i izrada dokumenta koji priprema uvođenje novog financijskog sustava u Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj, a koji priređuje Komisija HBK na čelu s mons. Ivanom Prendom, nadbiskupom zadarskim i mons. Marinom Srakićem, biskupom đakovačko-srijemskim.⁸³ Novi je *Financijski sustav Katoličke Crkve u Hrvatskoj*⁸⁴, najprije stupio na snagu u Zagrebačkoj metropoliji i to od 1. siječnja 2001., a potom i u drugim metropolijama tijekom iste godine. Sustav je izrađen prema smjernicama II. vatikanskoga sabora i Zakonika kanonskoga prava.

Zaključak

Prvi očiti znak imovinske sposobnosti neke pravne osobe jest stjecanje dobara, koje daje pravo na njihovo posjedovanje, upravljanje i otuđivanje. Sposobnost stjecanja dobara imaju sve crkvene pravne osobe, kako javne tako i privatne, a stečena im dobra služe za postignuće vlastitih svrha. Dužnost je crkvenog autoriteta da jasno obrazloži sustav koji praktično omogućuje potrebnu pomoć Crkvi na svim razinama, koja se treba ostvariti u okviru kriterija koje je odredilo učiteljstvo Crkve i Zakonik kanonskoga prava.

Očito je da uspjeh na tom području zahtijeva i neumoran napor oko formiranja vjernika usmjeren k tome da se poštuju aktivnosti koje Crkva vrši. Ekleziološko je produbljenje tog pitanja izvršio II. vatikanski sabor, osvjetlivši suodgovor-

⁸¹ Usp. L. CHIAPPETTA, str. 532.

⁸² *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 1-1994., (2), str. 10.

⁸³ Usp. *Službene vijesti Hrvatske biskupske konferencije*, 1/2000., (12), str. 20-21.

⁸⁴ Usp. *Novi financijski sustav Katoličke Crkve u Hrvatskoj*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije* 129 (2001.), str. 64-71.

nost svih vjernika za postignuće vlastitih svrha Crkve. Svaki bi vjernik trebao biti aktivni član Crkve, sudjelovati na njezinom poslanju i biti svjestan svojih prava i obveza koji izvire iz općeg položaja krštenika. Ta se aktivna uloga vjernika očituje i u obvezi da i ekonomski pridonose za potrebe Crkve. Stoga su dragovoljni darovi vjernika uvijek bili i bit će najvažniji izvor prihoda za Crkvu.

Osim toga, crkveni autoritet treba biti potpuno svjestan da je pravo Crkve na zahtijevanje vremenitih dobara ograničeno onim što joj je potrebno. Prekoračiti tu granicu bilo bi nepravedno i protivno duhu evanđeoskoga siromaštva koje Crkva treba svjedočiti u svijetu.

Summary

ACQUIRING GOODS

The first canon of Book V of the Code of Canon Law, titled the Temporal Goods of the Church, uses four verbs in relation to goods: acquire, retain, administer and alienate (Can. 1254 § 1). The author in this article explains the first verb while analysing the different aspects of 14 canons under Title 1: The Acquisition of Goods, Book V of the Code (Can. 1259-1272). These canons contain precepts referring to the various ways of acquiring goods: the inherent right of the Church, the right and obligation of the faithful, moderate tax, levies, collections, offerings, gifts, benefices and prescriptions. In spite of the various concepts, they are all related to the acquisition of goods or, in other words, to the financing the Church. Detailed are the principles and methods that are foreseen in the Code of Canon Law as sources of acquisition of rights of immovable goods of the Church. The author has divided his presentation of the acquisition of goods into four parts: 1) General principles 2) Sources of acquiring public right 3) Sources of acquiring private right 4) Reform of the beneficiary system.

Key words: acquiring goods, inherent right of the Church, right and obligation of the faithful, moderate tax, levies, collections, offerings, gifts, benefices and prescriptions.